

Sociální interakce středověké společnosti v době krize

Robert Šimůnek

Krize, krizová situace, krizový štáb – pojmy, které důvěrně známe ze současnosti. Ze školních let si vzpomeneme na hospodářskou krizi přelomu 20. a 30. let 20. století a patrně také na „krizi středověku“, která vyústila v husitskou revoluci. Tím se dostáváme k jádru – „krize“ je konstrukt relativně novodobý (od 18. století), zastřešující pojem pro skupinu vnitřně nesourodých jevů, jimž je společné pouze to, že jsou vnímány negativně, resp. jejich dopad na společnost bývá negativní. A stejně umělá jako pojem samotný je i jeho náplň. A to jak ve vztahu k naší současnosti, tak i ve smyslu krize jakožto výkladového rámce minulosti.

Ukázkově již zmíněná „krize středověku“: jakožto sociální konstrukt moderní doby projektovaný do dávných staletí nabízí na jedné straně široký badatelský potenciál umožňující sledovat kořeny celé řady jevů v předmoderních společnostech a jejich dlouhé trvání s přesahem do současnosti, na druhé straně s sebou nese riziko přenášení moderních kategorií vnímání do dob, jejichž mentalita byla odlišná, a tedy i závěry mohou být poplatné více dnešnímu než někdejšímu vnímání.

Středověk totiž znal a občasně evidoval (jen) jednotlivé události: požáry, povodně, epidemie, neúrody a hladomor, a ovšem války, jež mohly být i ryze lokálního charakteru. Šlo namnoze o události, které lidé znali také z Bible, a bylo tedy nasnadě, že v nich mohli spatřovat poselství. Odtud nebylo daleko k tomu, aby zvláště nezvyklé nebeské úkazy (komety, rudá obloha, záře, zatmění a další) vnímali jako varování.

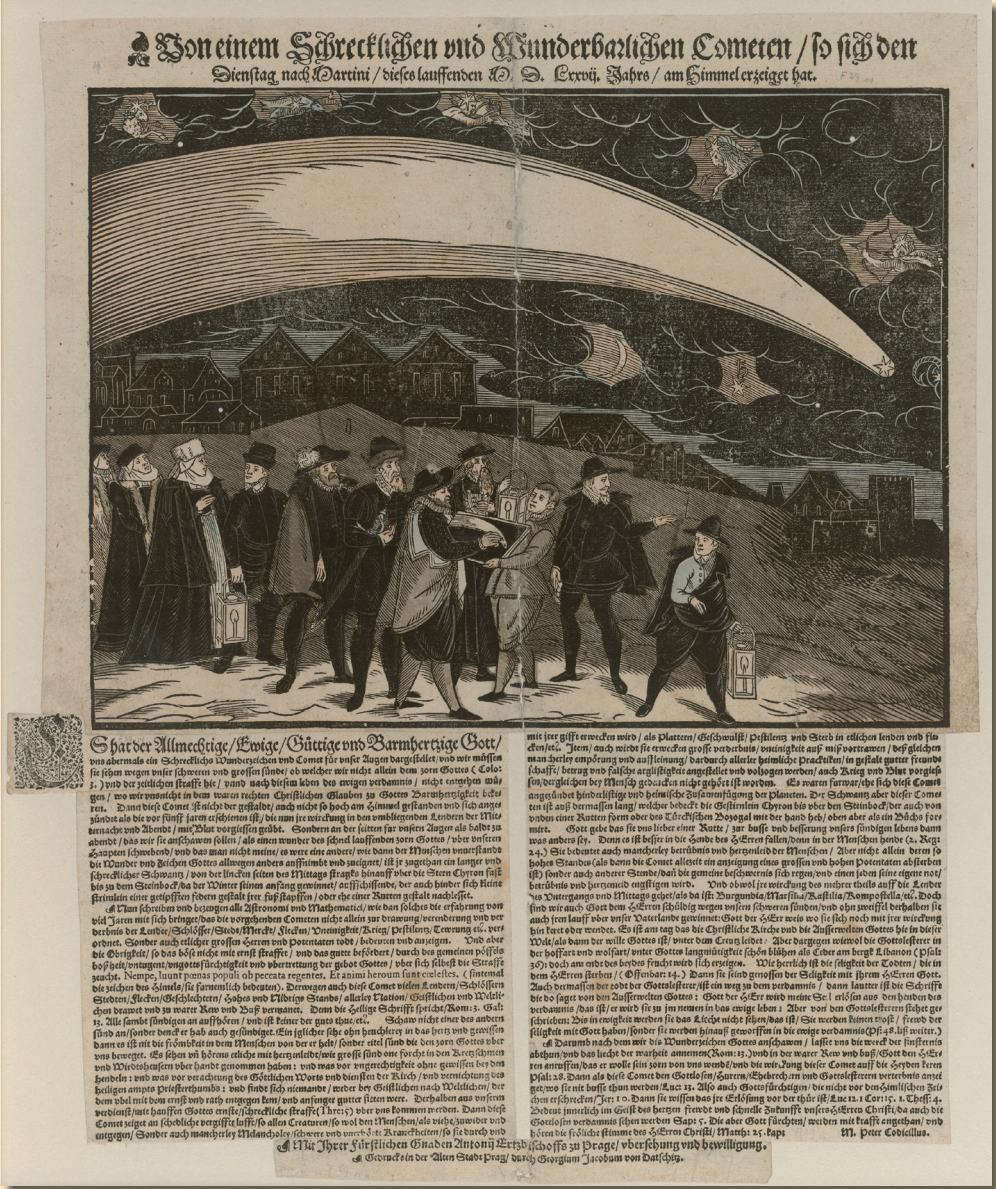
Negativní jevy provázející život středověkého člověka, které bychom souborně označili jako „katastrofy“, event. „extrémní jevy a situace“, mají z velké části své analogie i v době moderní – byť jistě v jiné podobě a s méně ničivým dopadem; a pokud bychom do nedávna řekli, že uvedené platí snad s výjimkou epidemií, dnes už není možné ani tolik – a oč méně devastující jsou moderní epidemie z pohledu lidských životů, o to dramatictější jsou jejich dopady hospodářské. Hledání odpovědi na otázku, v čem byla středověká společnost zranitelnější než dnešní (ale také naopak) představuje další z možných rovin pohledu na téma krizí v minulosti.

2 | Mohutné fortifikace 16. století najdeme ještě dnes na řadě míst – soustavně jimi opevňovali své hrady i města Pernštejnové, ale narazíme na ně i leckde jinde. Ve srovnání s perňštejnskými Pardubicemi, Kunětickou Horou nebo Helfštejnem je málo známý zámek v moravských Dřevohosticích. Zdejší mohutné opevnění můžeme vykládat jako reakci na **turecké nebezpečí**, ale adekvátní vysvětlení je spíše docela jiné: spočívá ve šlechtické sebe prezentaci předimenzovanými militárními prvky, nejednou i nefunkčními. Jejich role totiž spočívala v pohledové monumentalitě, s obléháním a dobýváním se vlastně nepočítalo. – Foto Robert Šimůnek (2021).

4 | Mnohé **nemoci** po celá staletí lidé neuměli účinně léčit, a jedinou cestou bývala izolace nakažených: ukázkově je to případ lepry (malomocenství), kdy na předměstích (nikdy přímo ve městech) stávaly domky malomocných. Naproti tomu středověký špitál byl institucí spíše charitativní než bezprostředním předchůdcem pozdějších nemocnic, ba dokonce ojediněle nebyly ani případy, kdy se místa ve špitálech zakupovala jako způsob zajištění na stáří. Špitál býval současně i formou deklarace dobročinnosti svého zakladatele či podporovatelů – špitál v Poděbradech, založený Kunhutou ze Šternberka, první manželkou Jiřího z Poděbrad, stával přímo na spojnici mezi hradem a městským farním kostelem (na snímku budova vlevo v popředí). – Foto Robert Šimůnek (2015).

1 | **Přírodní úkazy**, a zvláště pak anomální nebeské jevy bývaly tradičně chápány jako předzvěst věcí příštích; a to již ve středověku. A je proto jen logické, že s rozvojem knihtisku se relace o nich (i jejich výklad) staly vědným obchodním artiklem. A zvláště pak komety byly v tomto směru spolehlivým indikátorem. K takovým náležela i kometa, jež byla k vidění po celé Evropě (nad Prahou dne 12. listopadu 1577) a jež zaujala i známého dánského astronoma Tychona Braheho; na dobovém jednoblistu byla zachycena na rytině Jiřího Jakuba Dašického s textovým doprovodem Petra Codicilla z Tulechova. – Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4c/Zentralbibliothek_Z%C3%BCrich_-_Von_einem_schrecklichen_und_wunderbarlichen_Cometen_so_sich_den_Dienstag_nach_Martini_dieses_lauffenden_M_D_LXXVIJ_Jahrs_am_Himmel_erzeiget_hat_-_000003593.jpg.

3 | Řada potenciálně nebezpečných situací, z nichž dotýčný či jeho blízcí vyvázli bez pohromy (častý je motiv zázračné záchrany), případně byli na přímluvu Panny Marie či některých ze světců zázračně uzdraveni, stála v pozadí votivních darů všeho druhu či přímo zbožných fundací. Osobní pohnutky někdy došly vyjádření i v podobě textu či malby. Dodnes na **poutních místech** najdeme výjevy tohoto typu – jako například v ambitech proslulého poutního místa na Svaté Hoře. – Foto Robert Šimůnek (2021).

5 | Patrně nejničivější **požár** postihl pražské Staré Město (a spolu s ním i židovské ghetto) v roce 1689 – spekovalo se o žhářích najatých Francouzi, ačkoli se nikdy s určitostí neprokázalo, že ti, kteří byli jako žhářii popraveni, byli skutečnými viníky. Požáry většího či menšího rozsahu patřily k životu v lokalitách s vysokou koncentrací zástavby (tedy především ve městech) od samých počátků, a obavy před žhářii byly jedním z průběžných traumat. Trestem za žhářství bylo upálení; již od 14. století potom zachytíme snahu městských obcí posílit jak protipožární prevenci tak i technické vybavení a organizaci pro boj s ohněm. – Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Francouzsk%C3%BD_po%C5%BE%C3%A1r_Prahy.jpg.